

K

11676

519970575

COBISS •

69

O šolski reformi.

Spisal

dr. Dragotin Lončar,
profesor na mestni realki v Idriji.

Ponatisk iz „Učiteljskega Tovariša“.

V Ljubljani 1908.

Založilo uredništvo „Učiteljskega Tovariša“.

Natisnila „Učiteljska tiskarna“.

K
11676

519970575

COBISS •

69

O šolski reformi.

Spisal

dr. Dragotin Lončar,
profesor na mestni realki v Idriji.

Ponatisk iz „Učiteljskega Tovariša“.

V Ljubljani 1908.

Založilo uredništvo „Učiteljskega Tovariša“.

Natisnila „Učiteljska tiskarna“.

11676

D 11 -07- 1997 | 575

Inv. St. J-69

sig. XXII - 15

I.

Med ona vprašanja, ki zahtevajo preosnove ali reforme, spada tudi šolsko vprašanje. Temeljno napako zakrivate pri tem vsi oni, ki preosnavljajo samo to ali ono stopnjo šolstva, dostikrat brez vsega ozira na celoto. Ta govori o reformi ljudske šole, oni zopet srednje, tretji rešuje visoke šole. Pravilno ravna oni, ki zida celoto. Šolstvo je ena veriga, držeča od najnižje do najvišje stopnje. Ona doseza svoj namen, teoretične in praktične uspehe, ako je organična enota, pri kateri ima vsak del svoj odmerjeni delokrog, ki pa je vzročno zvezan z drugimi v harmonično celoto.

Kaj sledi iz tega?

Ako je šolstvo organična enota, potem je treba, da se kaže ta enota v celem ustrojstvu. To je prva posledica.

Imamo-li pa enotno ustrojstvo, potem imajo tudi oni, ki vodijo to ustrojstvo, učiteljstvo, enotne interese in cilje. In to je druga posledica.

Naš dosedanji greh je, da hodi učiteljstvo, pri nas ljudsko in srednješolsko, preveč svoja pota, ker se ne zaveda enotnosti šolstva in s tem enotnosti svojih interesov. Učiteljstvo vseh stopenj bi moralo skupno sodelovati pri vprašanju šolske reforme.

II.

Kaj hočemo reformirati in kako?

Naš ideal je s v o b o d n a š o l a. Ta ideal velja za vse šolstvo, v prvi vsti naj se uresniči pri ljudski šoli. Ljudska šola je prva stopnja v razvoju šolstva in najvažnejša, ker daje edino izobrazbo pretežni večini naroda.

Kaj hoče svobodna šola?*)

1. S v o b o d o o t r o k a, t. j. šola omogočuj, da razvije otrok svobodno svoje zmoglosti in svoje sile, ki spe v njem. To dosežemo:

- a) s poučevanjem v materinskem jeziku, ✓
- b) z znižanjem števila otrok v enem razredu,
- c) s tem, da ustanavljamo pomožne šole ✓ za slaboumne, malo nadarjene, telesno in duševno zanemarjene otroke, ✓
- d) s tem, da odstranimo olajšave šolskega obiska, ✓

*) „Volná Škola“, 7. številka leta 1907.

pedagogija!

e) da preprečimo izrabljanje otrok pri delu in

f) da odpravimo šolnino in takse ter dajemo otrokom šolske potrebščine zastonj.

2. S v o b o d o učitelja, t. j. skrbeti za to, da dobimo kar najpopolnejše vzgojevalce. To dosežemo:

a) z višjo, akademično izobrazbo učiteljstva,

b) s tem, da postanejo učitelji pedagoško neodvisni,

c) s tem, da postanejo neodvisni, svobodni državljani in

d) s tem, da se jim zagotovi brezskrbno gospodarsko, gmotno stanje.

3. S v o b o d o šolske organizacije, t. j. svobodo staršev, ki pošiljajo svoje otroke v šolo. To dosežemo:

a) z uvedbo splošne in enake volilne pravice v vse zakonodajne in avtonomne zastope,

b) z demokratizacijo in avtonomijo šolstva in končno

c) z ločitvijo šole od cerkve. *in drž. odz.*

To so cilji svobodne šole, jasni in odkriti!

III.

Pri šolski reformi — kakor pri vsaki drugi — je treba določiti najprej načela, temeljne misli, po katerih naj se preustroji šol-

stvo. Ko vemo, kaj hočemo, potem najdemo tudi pota, ki vodijo do cilja.

Ljudska šola ima v prvi vrsti praktični pomen, t. j. njena naloga je, da podaja elementarno izobrazbo, ki je potrebna za samostojno življenje, in da zbuja z vzgojo v otroku tiste sile, iz katerih se porajajo značaji, ki se zavedajo svojih dolžnosti in pravic napram človeštvu, svojemu narodu in državi. Poleg te prvotne naloge pa ne sme zanemarjati ljudska šola svojega sekundarnega namena: pripravljati in usposobljati učence, da morejo nadaljevati in izpolnjevati svoje ljudskošolsko znanje na višjih šolah.

Ako je ljudska šola tudi temelj za nadaljnje učenje, potem mora biti organično zvezana z drugim šolstvom, ki nadaljuje tam, kjer je prejšnja šola nehala.

V dosedanjem ustrojstvu ne opažamo tega. Imamo ljudsko in meščansko šolo, toda v srednje šole se vstopa izvečine iz navadne ljudske šole po prebitem izpitu. Organični razvoj zahteva, da bi vsakdo, ki bi hotel priti na srednjo šolo, moral predelati tudi meščansko šolo.

Konkretno si predstavljam organizacijo ljudskega šolstva sledeče:

Po kmetih, v manjših krajih naj bi bile vsaj dvorazrednice, prikrojene v prvi vrsti go-

spodarskim prilikam dotičnega kraja. Pouk traja od 6. do 14. leta, in sicer polnih 8 let, potem 2 leti ponavljalne šole. Namesto dosedanjih olajšav, ko se otroci lahko za eno leto oproščajo šolske obveznosti, naj se uredi pouk tako, da je prvo leto bolj nekakšen otroški vrtec, kjer se mladina polagoma in neopaženo uvaja v šolsko življenje.

Zadnja šolska leta, zlasti ponavljalna šola bodi namenjena pouku o vzgojeslovju, zdravstvu, ustavoznanstvu in gospodarstvu. S tem se šolo zapuščajoči mladenič ali deklica uvajata v javno življenje in pripravljata za izvrševanje samostojnih poklicev.

Po večjih krajih naj se ustanavljajo recimo petrazrednice z raznimi, značaja kraja primernimi nadaljevalnimi šolami, po trgih in mestih pa poleg petrazrednic trirazredne meščanske šole, samostojna stopnja, ki bi usposobljale za prestop v srednjo šolo in razne strokovne šole (gospodinjske, obrtne, trgovske, poljedelske) brez vseh sprejemnih izpitov. Sedaj imamo vse polno šol raznih stopenj, ki ne pripravljajo organično druga za drugo, zato sami sprejemni izpiti, prehajanje in prestopanje iz šole v šolo! Ene in iste stvari se učimo ne vem kolikokrat, ne da bi se stopnjema dvigalo naše znanje kvalitativno in kvantitativno.

Po našem načrtu hodi deček ali deklica pet let v občno ljudsko in tri leta v meščansko šolo, na kar prestopi — ako je seveda dovršil ljudsko šolo — brez vseh izpitov v srednjo šolo ali pa v razne strokovne šole. Potemtakem se začenja srednja šola pri normalnih razmerah s 14. letom. Imam za to tehtne razloge.

Prva podlaga je ljudska šola, ki dajaj temelje za vso poznejšo stavbo. Srednja šola ne začenja od tal, marveč zida na tem, kar je sprejela od ljudske šole. Srednja šola ima nalogo podajati splošno izobrazbo in pripravljati za visoke šole. Zato potrebuje že bolj zrelega materiala, ako neče izgubljati časa in ga zapravljati. Srednja šola po mojem mnenju ni za to tu, da bi delala poizkuse, da bi učila elementarne pojme, ona mora na teh, v ljudski šoli pridobljenih elementarnih pojmih graditi dalje. Ako se da srednji šoli možnost, da vrši svojo nalogo, potem jo lahko izvrši prej nego v osmih letih. Zagovarjam nazor, da reformirana srednja šola odstopi par let ljudski šoli. V normalnih razmerah bi potem dijak pohajal osem let ljudsko-meščansko in šest let srednjo šolo, da bi prišel na visoko šolo z 20. letom, torej v dobi, v kateri povprečno prihaja na univerzo ali tehniko tudi sedaj velika večina dijaštva.

Na vsak način je doba 10. leta, v kateri sedaj prihaja mladina v srednje šole, prezgodnja, ne le zaradi tega, ker so učenci še pretročji za srednješolsko delo, ampak še tudi iz drugih vzrokov. Mnogo učencev poizkuša svojo srečo na srednji šoli nekaj mesecev ali pol leta. Mnogo staršev pošilja sedaj svoje otroke v srednje šole, ker nimamo strokovnih šol ali pa, da dosežejo otroci gotovo starost, ki je potrebna, da jih vtaknejo potem sem ali tja. Pohajanje srednje šole je za take otroke brez pravega smotra — ubijanje časa in življenjske energije. In če uvidijo, da le ne gre, izstopajo. Ker pa morebiti še niso dovolj stari, morajo nazaj v ljudsko šolo sredi leta. Tako prekinjevanje, prestopanje in eksperimentovanje gotovo ni na korist uspešnemu pouku niti za dotičnika niti za druge.

Drugi izstopajo iz srednje šole, ko so jo pohajali nekaj let, a niso več dolžni obiskovati ljudske šole. Njih usoda je dostikrat bridka. Iz ljudske šole nimajo veliko, ker so jo pre zgodaj zapustili, da bi si bili kaj temeljitega priučili, v srednji šoli so zopet s trudom lovili zadostne rede nekaj let. Kam sedaj? Nazaj v ljudsko šolo bi bilo najbolje, toda po večletnem prekinjenju je prehod težaven; starost, stroški, začetek iznova: vse se upira temu. Nikjer nič pozitivnega, vse napol, naj se obrnejo

potem sem ali tja. Ljudska šola jih je prezgodaj izpustila, ne da bi jim bila dala trdno podlago, ki bi jim omogočevala daljšo izobrazbo in bila opora v valovih vsakdanjega življenja. Do 14. leta naj hodi vsak v redno šolo, ker ni nikjer zapisano, da bo mogel še nadaljevati svoje učenje ali da se ne izpodtakne. Pred raznimi živlenskimi katastrofami zavarujmo vsaj deloma vsakogar s tem, da mu damo izobrazbo in vzgojo p o p o l n e ljudske šole.

Višja ljudska šola, t. j. meščanska šola, podajaj učno snov, ki je sama na sebi zaokrožena celota in ki obenem uvaja v srednje šole. Usposablja naj učence v slovensko - nemškem jezikovnem pouku, zlasti v formalnem oziru, da tako pripravlja posodo, v katero vliva potem srednja šola svojo vsebino. Temeljni pojmi realnih ved, naj se vcepljajo tu, da ne najde srednja šola tabule rase, marveč pripravna tla, na katerih zida dalje. Ustvarjajo naj se dispozicije, zanimanje, budi ljubezen do učenja in napredovanja.

IV.

Srednja šola*) ima trojen namen: vzgajati nas za zavedne člane človeške družbe, poda-

*) O srednji šoli je napisal češki filozof prof. dr. Kramář obsežno, globoko zasnovano delo, ki ob-

jati nam splošno izobrazbo in s tem nas usposobljati za eventualne specialne študije na visokih šolah. Govorim najprej o zadnjih dveh nalogah srednje šole.

Današnji srednješolski tip, gimnazije in realke, ne odgovarja svojemu namenu niti po snovi, ki jo obdeluje, niti po metodi, s katero podaja predpisano snov. Potreba srednješolske reforme se splošno uvideva; vprašanje je, kako se naj izvrši: Ali se naj ustvari nov srednješolski tip, ali reformira že obstoječi tip gimnazij in realk?

Zagovarjam stremljenje po enotni srednji šoli, dostavljam pa takoj, da ne v tem smislu, da se v nižjih razredih poučuje skupno, v višjih pa da se začne cepljenje na več panog. Ta nazor proti taki enotni srednji šoli opiram na svoje stališče glede latinščine in grščine in z ozirom na to, da uvrščam tudi učiteljišča v ta novi srednješolski tip.

ravnava predmet šolstva z višjega stališča. enotnega svetovnega nazora. Orpal sem iz tega dela marsikakšno temeljno misel. Kdor hoče filozofsko poglobiti svoje naziranje o srednji šoli, ta naj ne prezre te knjige. Izšla je najprej v nemškem jeziku pod naslovom: Betrachtungen über den Unterricht an der Mittelschule, besonders am Gymnasium, v časopisu „Politik“; češki prevod „Uvahy o středni škole“ (Praga 1902, cena 2 K) je pisatelj popravil, da se ga lahko smatra za izvirnik.

Po sedanji osnovi naj imajo gimnazije humanistični, realke pa realistični značaj. Ta razloček se je razvil čisto logično. Latinsko-grški omiki se pridružuje polagoma zaradi napredka realnih ved od 18. stoletja dalje izobrazba v teh vedah. Nastaja pa vprašanje: Ali smemo še dandanes za podlago kulture jemati dva principa, ki sta ločena drug od drugega? Ali sloni današnja kultura na humanističnih vedah ali na realističnih? Ali ni marveč sinteza obeh? Imeli smo že tudi pozikuse, takozvane realne gimnazije, ki naj združujejo oba principa.

Kar podaja današnja gimnazija, to niti ni humanistična kultura, to ni tisti del staroveške kulture, ki tvori od 15. in 16. stoletja, od dobe renesance in reformacije dalje bistveni element modernega človeka. Današnji ustroj gimnazij pomenja pravzaprav veliko hinavščino. Gimnazijski humanistični nauk se je izprevrigel v formalno slovničarjenje, zanemarljivo poznavanje antiške kulture, zlasti grške, v religiji, znanosti, umetnosti in socialnem življenju.

Lani se je vršil IV. občni zbor nemškega društva „Der Verein für deutsche Erziehung“, pri kateri priliki je imel dr. Gruhn predavanje o potrebi euotne šole, kjer je dejal med drugim sledeče: V ljudski šoli ločimo konfesije

drugo od druge, ločimo ljudstvo od višjih slojev, da. v gimnazijah in realkah ločimo stari vek od novega. Naše šolstvo je vedno pripravljeno, da poostruje nasprotstva in ne, da bi jih izkušalo premostovati... Mladino uvajamo v svet, ki leži 2000 do 3000 let za nami, in s tako mladino hočemo delati svetovno politiko 20. stoletja, čigar glavne žile so tehniške iznajdbe novega veka — in s tako mladino naj obvladamo sedanjost. Ako ni mogoče pogrešati v sedanji dobi realne izobrazbe, so gimnazije neprimerne. Ako pa ne moremo biti brez klasiške izobrazbe, potem so naši realisti le napol zreli. Kako najti izhod? Iz znanja minulosti moramo izključevati dannadan to, kar moremo pogrešati. Učenje grščine moremo opustiti. Latinščine se je treba učiti ne zaradi rjmljanstva, marveč zaradi tega, ker je do danes deloma še ne moremo pogrešati. Stari vek pomenja za nas preživelo mladost. Potrebujemo skupnega temelja za vse otroke naroda, ki morajo vendar imeti vsi enake pravice.*)

Pomen antiške kulture se precenjuje. Pridržimo to, kar ima za nas veljavo, toda ne izključujmo pri tem kulture, ki je primarna, starejša od grško-rimske. Doslej se zanemarja

*) „Pedagogické Rozhledy“, 1907., 2. zv. str. 185.

omika orientalskih narodov, ki je vendar dala podlago Grkom. Gmotno kulturo so prevzeli Grki od orientaleev; od Asircev, Babiloncev, Feničanov, Egipčanov je prišlo poljedelstvo, obrt in trgovina v Evropo, tudi v duševnem oziru so bili orientalski vplivi izdatni: v umetnosti, religiji. Spominjam n. pr. na to, da je za umevanje verskega življenja jako pomembno za nas, ako poznamo verske nazore starih Iraneev in Indov.

Zagovorniki latinščine in grščine se vedno sklicujejo na takozvano formalno izobrazbo, ki jo nam daje učenje teh dveh jezikov. Res je, da se klasiška jezika odlikujeta po ubranosti, uglajenosti, blagoglasju in bogastvu oblik; res je pa tudi, da nam primerjajoče jezikoslovje kaže, kako imajo drugi jeziki (moderni, orientalni) iste lastnosti. Sicer je pa prava izobrazba v prvi vrsti stvarna. Prokletstvo našega časa je, da namesto stvarnosti, jedra nastopa lupina, oblika. Nisem seveda absolutno proti obliki, obračam se le proti njenemu precenjenju na škodo vsebini. In to se godi danes zlasti pri klasiškem jezikoslovju.

Realka nasproti temu podaja mnogo stvarne izobrazbe, zlasti v prirodoslovju, znanstvenarja pa obenem z gimnazijo pouk o socialnem življenju in popolnoma izpušča filozofične vede. Sicer si pa obe, zlasti z ozirom na me-

tudo poučevanja in vzgajanja, uimata očitati druga drugi ničesar. Glavne napake so jima skupne.

Cilj srednje šole v umskem oziru je na prvem mestu ta, da podajaj splošno izobrazbo. Srednja šola ima šele v drugi vrsti tudi namen, da pripravlja za specialne študije na visokih šolah. Veliko srednješolskih učencev ne prestopa na visoke šole iz raznih vzrokov, pri nas glavno iz gmotnih. Drugi zopet sploh ne čakajo, da bi dovršili srednjo šolo, gimnazijo ali realko, marveč se zatekajo ali k praktičnim, strokovnim šolam, ali pa si že iščejo služb pri raznih uradih in zavodih. Za te dijake ne bi bila priprava za eventualne visoke šole smotrena. Zlasti pri njih vodi dosedanja takozvana formalna izobrazba do površnosti, blaziranosti in nađutosti; to je napoj inteligencija, ki ve stvarno malo in nastopa zato tem bolj agresivno z obliko.

Ako pa je v umskem oziru cilj srednje šole, da podaja splošno izobrazbo, potem je samoposebi umevno, da bođi ta izobrazba v organski zvezi z življenjem, z današnjim življenjem in da sprejemaj iz preteklosti samo to, kar tvori kontinuiteto s sodobno kulturo. Danes se jemlje preveč stvarine in prepodrobno, posledica tega je: učimo se, da pozabljamo. Gradivo se mora prikrojiti tako, da odgovarja

stvarnim zahtevam. Učimo se o vsem mogočem, ne zbuja pa se v nas smisla za novodobne pojave niti na tehničnem in prirodoslovnem niti na socialnem polju. Poleg tega je način poučevanja kriv, da o kakšni resnični splošni izobrazbi ni ne duha ne sluha.

Enotna srednja šola bodi sinteza humanističnih in realnih ved, kakor je sodobna kultura sinteza teh dveh principov. Zato naj se pri pouku zgodovine in s čitanjem dobrih prevodov podaja pogled v antiško kulturo, zlasti z ozirom na one elemente, ki jih je sprejela vase tudi novodobna kultura: smisel in čut za lepoto, za umetnost, za naravo, za telesnost in duševnost, skratka: antiški naturalizem.

Zgodovina bodi pregled, kako se je človeštvo razvijalo gospodarsko in kulturno, v umetnosti in socialnem življenju. Politiška zgodovina naj se omeji na najpotrebnejše podatke. V višjih razredih naj se podaja zgodovinska tvarina na temelju sociologije.

Namesto obligatne latinščine in grščine naj se poučujejo moderni jeziki in prirodoslovne vede. Za nas Slovence naj se obenem s poukom slovenščine primerjajoče goji hrvaško-srbski jezik in književnost, ki nam odpira gospodarsko in kulturno pot po Balkanu.

Naravnost škandal je za večino nas, ki smo dovršili gimnazijo, kako malo vemo o prirodoslovnih vedah, kako nezadostno je naše znanje o mehanični in kemični tehnologiji. Enotna srednja šola naj intenzivneje goji fiziko z astronomijo, kemijo, zoologijo, botaniko, geologijo z mineralogijo in geografijo. Fizikalni zemljepis se more znanstveno obdelovati le na temelju geologije, to je predmet, ki spada v delokrog prirodoslovja. Zgodovini preostaja politiški zemljepis in narodopis.

Kar se tiče filozofije — ime filozofična propevтика je nesmisel, ker so priprava za filozofijo vse vede, logika in psihologija pa sta že sami filozofični vedi — je dosedanje učenje tega predmeta prav mačehovsko. Filozofije bi se učilo v najvišjih razredih, in sicer: logike (ki pa ne sme biti „formalna“ kakor je sedaj, ampak metodologija znanstvenega dela) in empirijske psihologije, tu bi se podajala dalje zgodovina filozofije in religije ter etika.

Enotna srednja šola ne bi smela seveda zanemarjati praktičnih predmetov: risanja, telovadbe in iger, pri čemer naj bi se dijake tudi navajalo k ročnemu delu v botaničnem vrtu.

Ako pomislimo, da bi v srednjo šolo prihajali zrelejši gojenci, ki bi morali iz osemletne

sile
opa
se
fe-
ino
no;
bi
dor
bej
one
dij
se
im
in-
no
go
ga
io-
io
b-
la
a.
io
a

ljudsko-meščanske šole prinesli s seboj nekaj osnovnega znanja v jezikih, v matematiki in prirodoslovju; ako upoštevamo dalje, da bi se moral ves pouk vršiti na edino pedagoški podlagi materinščine in ako končno uvažujemo nezogiben predpogoj, da bi morala biti snov kvalitativno in kvantitativno prikrojena sprejemljivosti učencev in faktični, stvarni, duhu dobe odgovarjajoči splošni izobrazbi, ne glede na metodo, ki bi tudi izdatno podpirala učenje in o kateri še izpregovorim: potem ni dvoma, da je taka enotna srednja šola mogoča.

V to enotno srednjo šolo bi hodili vsi, ki bi si hoteli pridobiti splošno izobrazbo ali nadaljevati svoje specialne študije na visokih šolah.

Skupno bi se učili sedanji gimnazijci, realci in učiteljsčniki. V četrtem razredu se začena potem odločitev. Pri današnji uredbi je desetletnemu dečku določena njegova usoda: ti pojdeš v gimnazijo, ti v realko. Ta odločitev je prezgodnja. Dostikrat jo pa tudi нареkuje kruta okolnost, da mora dijak hoditi v tisto srednjo šolo, ki se ravno nahaja v njegovem kraju, naj ima že veselje in zmožnosti ali ne. Vse to odpade pri enotni srednji šoli. Kjerkoli se ustanovi, je povsod enaka. Ko pa dijak postaja mladenič, zmožen jasnej-

šega upogleda v svet, ko se že njegove sile bolj razvijejo, tedaj približno v 18. letu stopa predenj življensko vprašanje: Kam? Ako se odloči za univerzo (za medicino, pravo, profesuro), potem bi obiskoval kurz za latinščino in grščino, ki bi se poučevala neobligatno; dotičnik, ki bi namerjal pohajati univerzo, bi moral dokazati, da je ta kurz obiskoval. Kdor bi se odločil za tehnične študije, bi posebej obiskoval kurz za opisno geometrijo in za one partije iz matematike, ki jih zahteva študij na tehniki. Kandidat za učiteljski stan bi se moral baviti s petjem in godbo ter z ročnim delom v botaničnem vrtu.

V slučaju, da bi kdo pozneje po dokončani srednji šoli hotel menjati svojo specialno stroko, ne bi potreboval ničesar drugega, nego dokazati dodatno znanje iz predmetov dotičnega kurza. Na ta način bi se omogočevalo prestopanje na visoke šole.

V.

Namen srednje šole ne more biti samo splošna izobrazba in s tem obenem usposabljanje za študije na visokih šolah, marveč njena naloga je kakor sploh šole v prvi vrsti v zgoja. Človek ni samo umsko bitje, poleg uma imamo tudi čut in voljo. In ravno čut in volja sta

vodilni, gibni sili našega dejanja in nehanja. Z gojenjem uma, čuta in volje šele zadoščamo človeški prirojenosti, ki je družabna ali socialna. Zato mora biti glavni namen vsake šole socialna vzgoja. Harmonija poedinca in celote, harmonija uma in vesti — to je prvi in zadnji cilj vse vzgoje.

Ali izpolnjuje šola to svojo nalogo ?

Današnja šola ne izvršuje svojega namena, ker je pod vplivom cerkvene in državne vzgoje. Cerkevna vzgoja se je preživela, ker stoji v nasprotju z moderno kulturo, z moderno vedo in z modernim življenjem. Gre za versko strpnost, za spoštovanje osebnosti kot take, gre za svobodo vesti. Cerkevna vzgoja nima potrebne objektivnosti za gmotne in duševne zahteve modernega človeka, zato njena vzgoja ne more biti cilj novodobne šole.

Enako je pa tudi državna vzgoja kvarna razvoju in napredku šolstva. Posebno čutimo mi Slovenci dobrote državne vzgoje. Državni centralizem mori in duši samostojnost in individualnost posameznih narodov. Njegova šablonska, birokratična vzgoja tlači vsak svobodni polet, ker hoče imeti avtomate, a ne svobodnih državljanov. Državna vzgoja degradira šolstvo na politiško deklo, dasi bi moralo biti po svojem bistvu kulturna naprava in prav ničesar dru-

gega. Iz teh razlogov se mora državna vzgoja zamenjati z narodno vzgojo, ki naj služi potrebam dotičnega naroda, obenem pa zbuja smisel in porazumevanje za humaniteto in solidarnost pri interesih, ki se tičejo kulturnega napredka vsega človeštva.

Nujna zahteva je, da dosedanje disciplinarne rede zamenjamo z učnimi in hišnimi redi, ki odgovarjajo duhu časa, upoštevajoč, da imamo opraviti z živimi ljudmi, ki naj jih pripravljamo za življenje, pravo, resnično življenje. Ne hinavcev in klečeplazcev, marveč odkritih značajev, ljudi bistrega razuma, globokega čuta in trdne volje nam je treba; ne slabičev in sentimentalnih deklamatorjev, marveč mož produktivnega dela, zavedajočih se, da je delo življenje in življenje da je delo. Dosedanji disciplinarni redi odtegujejo mladino rodovini, narodu in človeštvu, da tava kakor v sanjah okrog po svetu. Dogajajo se celo slučajji, da se ji zabranjuje izkazovanje pietete mrtvim svojim učiteljem! Osvobodimo učenca in učitelja, da se približata drug drugemu, oba pa današnjemu življenju!

Gojitev vseh sil, ki so v človeku, uma, čuta in volje, vzgoja zahteva koncentracije v eni roki. Zato poučuje ljudskošolski učitelj v svojem razredu skoro vse predmete. Na srednjih šolah se je pa namesto prejšnje uredbe raz-

rednikov ali razrednih učiteljev uvedel sistem strokovnih učiteljev. Ta sistem ne vzgaja, marveč dresira. Kar eden zida, to morebiti drugi podira. Značaji poedinih učiteljev so jako različni, njih umske in npravne zmožnosti neneake. Ni mogoča soglasna vzgoja, kjer se učitelji drug za drugim menjavajo, kjer počuje posameznik v mnogih razredih. Kakšna je to vzgoja, ko učitelj pri številnih razredih in pri malo urah, ki jih ima, niti ne more spozuati po imenu svojih gojencev! Učenec ne pozna učitelja, učitelj ne prodre v duševnost in socialni položaj učencev. Iz tega se ne more razviti vzajemno zaupanje, ki je podlaga vzgoje. Če koga ne poznam, kako mu naj zaupam, in če mu ne zaupam, kako naj ga poslušam in se dam od njega voditi? Ne more biti drugače, da namesto vzgoje nastopa dresura. Ako učenec sluša, stori to zato, ker se boji kazni. Na njegov čut in njegovo voljo deluje le zunanja sila, strah; v svoji notranjosti ostaja, kakršen je bil, dostikrat je celo slabejši, ker se v strahu pred kaznijo laže in hlina. Tako se vzgajajo tiste dvoživke v človeškem življenju, o katerih nikdar ne veš, kako mislijo. Ako je pa učenec odkritega značaja, toda nagle in hude jeze, pa naleti pri tem na učitelja, ki se tudi ne zna ali ne more premagovati, potem je konflikt med obema neizogiben in utegne imeti

slabe posledice za oba, skoro gotovo pa za učenca. Mnogo nađebudnih eksistenc se na ta način pogublja dan na dan, dočim neodkrito-srčneži in lizuni uspevajo.

Sistem strokovnih učiteljev, kakor jih imamo danes, ni škodljiv samo vzgoji, marveč tudi splošni izobrazbi, ki naj jo podaja srednja šola. Vsi predpisi o tem, naj posamezni učitelji delajo sporazumno, ostanejo na papirju pred neizprosnimi fakti realnosti. Učitelji so ljudje in kot taki podvrženi človeškim slabostim. Pri najboljši volji ni mogoče, da bi recimo 5—10 učiteljev, ki poučujejo v enem razredu, uspešno izvrševalo svoj poklic, ko si takorekoč kar roke podajajo pri vratih, prihajajoč vsak s svojo metodo, svojimi zahtevami, pa tudi s svojimi slabostmi. Zdi se, kakor bi bil učenec eksperiment, na katerem poizkušajo razni učitelji svoje metode ter dobre in slabe učinke svoje osebnosti. Tako vedno menjavanje učitelja od ure do ure, ti psihološko povsem napačni prehodi, ko ne ve nastopajoči učitelj, kakšna je dispozicija učencev, koliko duševne energije so že porabili in koliko je še morajo ta dan, imajo to posledico, da se pač veliko stvari jemlje, a jako malo temeljito predela, da so učenci nepazljivi, raztreseni in učitelj zaradi tega razdražljiv in nervozen. Učni uspehi sedanje srednje šole morajo biti potem minimalni.

Sistem strokovnih učiteljev deluje jako slabo tudi na zdravje učiteljstva. Danuadan, leto za letom se peča strokovni učitelj vedno z isto stvarino. Ta enoličnost mora vplivati kvarno na njegov duševni stan, posebno če pomislimo še na korekture. Ali je potem čuda, ako se polagoma izcimijo abnormalnosti, ki postanejo tipične za ves stan in ki seveda nikakor niso v prid pouku in vzgoji.

Poleg tega vpliva to neugodno na izobrazbo učiteljstva. To šolsko strokovnjaštvo postane dostikrat samo vase tako zaljubljeno, da ne priznava mimo sebe nobene druge vede. Iz strokovnjaštva se razvije zagrizena enostranost, ki ni daleč od nevednosti. Izgublja se v najmanjše podrobnosti in zanemarja pri tem to, kar je res treba vedeti. Pravi strokovnjak je vendar tisti, ki pozna vse relacije svoje specialne vede do drugih; zato pa mora obvladati te znanosti in ne more obzidati svoje stroke s kitajskim zidom. Ako bi znal kdo n. pr. vse višine gorā do podrobnosti, ali ga moremo že zato imenovati strokovnjaka v geografiji? Jasno je, da ne. Saj mu nedostaje temeljnega pogoja: on ne pozna organične zveze geografije z drugimi vedami, njenega bistva in njene naloge.

Strokovnjaštvo, kakor se je razvilo zaradi nezadostnega splošnega znanja, ki ga je

zakrivila sedanja srednja šola, je dovedlo do te absurdnosti, da mora srednješolski učenec znati, kar je smel njegov učitelj pozabiti, oziroma učenec naj bi vedel, česar učitelju ni treba vedeti, če ne — ni zrel! V tej bridki resnici, ki jo čutimo srednješolski učitelji danuadan, tiči veliko pedagoško zlo, ki jasno dokazuje, da je v ustrojstvu sedanjega srednješolstva nekaj gnilega in nezdravega. V tem oziru so ljudski učitelji pred nami. Marsikdo izmed nas, ki gleda morebiti postrani svojega tovariša iz ljudske šole, ne pomisli, da more imeti vesten, za svoje delo in izobrazbo vnet ljudskošolski učitelj višjo splošno izobrazbo nego mi; zakaj on poučuje vse predmete in se ne more učencem izgovarjati na svoje strokovnjaštvo, da tega ali onega ne ve. Vsaj toliko mora vedeti iz vseh predmetov, kolikor se zahteva od učencev, dočim vemo mi, strokovnjaki, o drugih predmetih izvečine jako malo, ker smo vse srečno pozabili.

Zato zahteva enotna srednja šola iz didaktičkih in pedagoških razlogov popolno preustrojitev ne samo učnega načrta, marveč tudi učne metode. Namesto strokovnih učiteljev se zopet uvedo razredni učitelji, ki vzgajajo in uče svoje učence od prvega do šestega razreda — toliko razredov bi štela po mojem načrtu enotna srednja šola — v vseh humanističnih in re-

alnih predmetih. Risanje, telovadba in igre z ročnimi deli v botaničnem vrtu se izročé posebnemu strokovnemu učitelju. Za začetek, da bi prehod ne bil tako nagel in težak, bi bilo morebiti potrebno, da se pripustita vsaj dva učitelja: eden za humanistične, drugi za realistične predmete, da bi bili potem v vsakem razredu trije, dokler se ne bi reforma popolnoma izvedla.

VI.

Nastaja važno vprašanje: Kako bi bilo mogoče, da bi en sam razredni učitelj zmožel tako duševno in telesno delo?

Njegova priprava bi se morala začeti na srednji šoli in dekončati na visoki šoli. Kako bi se v ta namen reformiral vseučiliški pouk, o tem pozneje. Tu najprej o pripravi na srednji šoli.

Ako bi srednja šola resnično podajala splošno izobrazbo, kakor je njen namen, potem bi si kandidat za srednješolskega učitelja osvojil že tukaj potrebno temeljno znanje, ki bi ga na visoki šoli izpopolnil, poglobil in dovršil. V ta namen je najprej treba, da se učna snov kvantitativno izdatno omeji, morebiti na tretjino dosedanje, da se kvalitativno ozira na sprejemljivost učenčev, da se torej toliko in tako zahteva, kolikor in kakor zmore nor-

malno razvit človek 14. do 20. let. Ne smemo pozabiti, da je namen srednje šole podajati splošno izobrazbo, ne pa podrobnosti in natančnosti. Manj, zato pa to tembolj temeljito!

Popolnoma se mora pri tem izpremeniti učna metoda. Vsa dosedanja metoda ni ničesar drugega nego večno razlagauje in večno izpraševanje. In vendar je namen srednje šole vzgoja in pouk! Z razlago pridobivamo samo trenutne uspehe, z izpraševanjem izgubljamno mnogo časa. Ako je razlaga slaba, je boljše, da je ni, ker je samo potrata časa; ako je razlaga dobra, ni mogoče, da bi si učenec hipoma vse zapomnil, marsikaj mu ostane nejasno, ko se strokovni učitelji vrste drug za drugim, prihajajoč zato, da zopet odhajajo. Nadarjenejši učenci si sicer hitrejšé in več zapomnijo, toda kmalu zopet pozabijo, ker niso imeli prilike, da bi bili snov predelali in si jo osvojili. Glavno delo, učenje, čaka učencev doma. In to je temeljna napaka sedanje učne metode! Učenci bi se morali vsega naučiti v šoli. Učitelj ne bi smel veliko predavati, marveč snov z učenci predelavati, dopolnjevati in ponavljati toliko časa, da jo vsi učenci ne le razumejo in si za trenutek zapomnijo, marveč tudi za stalno osvoje in resnično znajo. Sicer določajo tudi sedanji predpisi, da se mora

učna tvarina z učenci predelavati in ponavljati. Toda to je za sedaj samo pobožna želja, ki je sploh ni mogoče izvrševati, ali vsaj v jako skromni meri, ker se jemlje preveč snovi, ker so posamezni razredi prenapolnjeni in ker ugrabi mnogo časa izpraševanje. Zato je poleg skrčenja učne snovi nujni pogoj ta, da število učencev v enem razredu ne sme presegati 30 in končno, da se izpraševanje temeljito omeji.

Dosedanji način izpraševanja moramo zavracati že a priori s psihološkega stališča, ker zbuja strah in razburjenost ter odvrča s tem učence od pazljivosti, poleg tega zavaja k učenju za red. Izpraševanje in zlasti klasifikacija pa povzroča obenem vestnemu učitelju velike muke in duševne boje, dočim je v rokah mauj vestnih in brezvestnih učiteljev jako nevarno orožje. To je žalostno poglavje v ustrojstvu srednje šole, ki je krivo tolikega gorja!

Ako odpade izpraševanje in klasifikacija, oziroma se omeji na minimum, potem odpade obenem izvečine ves ta duhomorni, pedantični aparat raznih katalogov, konferenc in pisarij. Izpremeni se pa tudi uredba pismenih nalog. Naloge iz latinščine in grščine odpadejo že v naprej. Pri modernih jezikih bi bile pismene naloge umestne, toda popravek bi se vršil takoj v šoli s sodelovanjem učitelja in učencev. V

nižjih razredih bi se gledalo bolj na oblikoslovje, v višjih na pravilno izražanje misli. Naloge bi se prebirale v šoli in tu kritikovale, z vajami v govorjenju, s čitanjem v šoli in doma bi se zmanjševale eventualne napake.

Šolsko leto se ne bi delilo na dve polovici. Učitelj bi predelaval učno snov, na koncu leta bi imel z učenci rekapitulacijo o predelani tvarini. Ker bi bil v vedni dotiki z njimi, bi si lahko napravil kolikortoliko pravično sodbo o njih učnem uspehu, kar bi zapisal v šolsko izpričevalo z opazko „popolnoma zrel“, „zrel“ ali „nezrel“ za prestop v višji razred. Klasifikacija v posameznih predmetih bi čisto odpadla, učitelj naj sodi učenca po celotnem vtisku, ki ga je dobil v dobi enega leta z ozirom na vse predmete. Pri takem načinu pouka in vzgoje bi bil gotovo jako majhen odstotek „nezrelih“.

Polletno izpričevalo bi bilo provizorično in bi se dajalo le v tem slučaju, če kdo izstopi iz šole ali če iz kakršnegakoli vzroka prestopi na drug zavod. Koncem šestega leta dobi učenec izpričevalo, da je „popolnoma zrel“, „zrel“ ali „nezrel“ za prestop na visoke šole. Obenem bi to izpričevalo dokazovalo, katere za prestop na visoko šolo predpisane kurze je dijak obiskoval in s kakšnim uspehom.

Tudi tu bi bili slučaji „nezrel“ izredni, ker bi se bilo treba ozirati na dispozicije, na ves habitus učenca, a ne na to, če morebiti v nekaterih predmetih ni tako dobro podkovan kakor v drugih. Iz tega je razvidno, da odklanjam maturo v celem njenem obsegu. Če je kaj podvrženega slučaju, je to matura, ki postavlja ves srednješolski sistem na noge. In ta goli slučaj odločuje dostikrat za vse življenje! Matura je dandanes izvečine kos popisane papirja, ki ne dokazuje, da je mladenič zrel, marveč, da srednja šola sama sebi ne verjame, ali je maturant, ki stoji pred njo v črni obleki, res tisti človek, ki ga je poučevala in vzgajala sedem ali osem let; zato si ga mora še enkrat od blizu ogledati in dognati njegovo identiteto. In ako se ji po sklepih formalne logike posreči dokazati, da ta maturant ni identičen s tistim dijakom, ki je bil morebiti ves čas prav dober ali vsaj dober njen učenec, potem proglasi slavnostno: Ne poznam te! Matura je „testimonium paupertatis“ današnje srednje šole.

Prihajam k vprašanju: Ali bi mogel razredni učitelj, če bi že bil duševno kvalificiran za to, fizično vršiti delo, ki mu ga nalaga enotna srednja šola?

Predvsem je treba upoštevati, da bi odpadle korekture in mnogo administrativnih poslov, s čimer bi se učitelj takoj izdatno raz-

bremenil. Daljša zahteva je, da bi se ves pouk moral vršiti dopoldne, in sicer največ od 8. do 12. ure; risanje, telovadba, igre, ročno delo in neobligatni predmeti bi se poučevali popoldne. V priloženi tabeli podajam za poizkušujo učni načrt obligatnih in neobligatnih predmetov, kakor si predstavljam enotno srednjo šolo, kar se tiče razdelitve predmetov in števila tedenskih ur.

Najprej pa splošnih opomb o tem učnem načrtu.

Morebiti bi se zdelo komu, da imajo nekateri predmeti, kakor slovenščina, nemščina, risanje premalo tedenskih ur. Na to odgovorjam, da moramo imeti vedno pred očmi to okolnost, da daje temelj enotni srednji šoli osemletna ljudsko-meščanska šola. Iz nje bi prihajali zrelejši učenci, prinašajoč s seboj mnogo osnovnega znanja, ki bi ga srednja šola izpopolnjevala, razširjala in poglobljala. Pri tej priliki izražam željo, naj bi nam kdo izmed ljudskošolskih učiteljev podal podrobnejši načrt reformirane ljudsko-meščanske šole.

Druga neizogibna zahteva je, da bodi učitelj pedagoško neodvisen. Pedagoška neodvisnost učiteljeva je predpogoj uspešnega pouka in zdrave vzgoje. Namesto malenkostnih, individualnost učiteljevo naravnost ubijajočih predpisov naj stopa svoboda v okviru učnega načrta, ki budi samozavest in iznajdljivost ter poraja

veselje do dela, s tem pa tudi zagotavlja večje uspehe, nego prisiljenost in šablona, ki ustvarja dnuinarsko delo in kviri značaje. Poleg učne metode naj ima učitelj prostost, da si more svoje tedenske ure tako razdeliti, kakor zahteva to dispozicija učencev, čas, vreme in druge okolnosti. Ako se mu zdi umestno, naj obravnava en sam predmet ves dopoldan, kar velja zlasti za one stroke, pri katerih so znanstveni izprehodi, poizkusi in praktične vaje glavno. Čisto napačen je sedanji način poučevanja, ko se učna tvarina trga in prekinja od ure do ure. Če je vreme ugodno, se poučuje n. pr. prirodoslovje najbolj uspešno zunaj v prirodi. Pri kemiji in fiziki se v eni uri z eksperimenti ne da veliko napraviti. Učenec mora eksperiment večkrat videti, a ne samo to, on mora sam poizkušati in delati, da vidi, kako se v njegovih rokah izpreminjajo snovi in ustvarjajo mehanični ali kemični predmeti. S tem si pridobiva solidno znanje, obenem pa se uči ceniti gmotno delo, kar je neprecenljive vrednosti za socialno vzgojo. Enako je tudi pri drugih strokah. Če je zanimanje tu, naj se to zanimanje izrabi. Doslej pa gospoduje po naših učnih in vzgojevalnih zavodih šolski zvonec namesto naravne pedagogike. Kjer se kaže večja potreba, tam se naj intenzivneje zastavi. Naloga učiteljeva je, da iz raznih komponent dobi rezultanto. Učitelj

bodi vzgojitelj! Zato ga ne smemo vklepati v okove birokratizma.

Po teh splošnih opazkah prehajam k podrobnejšemu razlaganju, kakšna bodi uprava enotne srednje šole in kako se naj izvršuje predloženi učni načrt.

Vse dopoldanske predmete v enem razredu poučuje dotični razredni učitelj. Zato pa ima prosto vse popoldneve, da se more odpočiti in samega sebe izobraževati. V prvih štirih razredih bi imel 21 ur, torej trikrat do dvanajstih in trikrat do enajstih; v petem in šestem razredu bi imel 22 ur, torej štirikrat do dvanajstih in dvakrat do enajstih. Obenem bi vsak razredni učitelj upravljal dijaško knjižnico za svoj razred, kjer bi dijakom priporočal in izposojal knjige, določene za dotično starost z upoštevanjem umskonstravne usposobljenosti poedincev. Na ta način bi vodil razredni učitelj tudi domače berilo svojih učencev, ki je sedaj popolnoma odvisno od slučaja in ne dopolnjuje sistematično šolske izobrazbe in vzgoje.

Popoldanski predmeti: risanje, telovadba z igrami in ročno delo v botaničnem vrtu bi bili sicer obligatni, toda ne bi smeli zadrževati učenca, da ne bi bil sposoben za prestop v višji razred, ako bi v teh predmetih nekoliko zaostajal za drugimi, kar se že tudi sedaj vpošteva, ako je dijak drugače dober. Popolna

I. Obligatni predmeti.

D o p o l d n e							
P r e d m e t	I. razred	II. razred	III. razred	IV. razred	V. razred	VI. razred	Skupaj
Slovenščina	3	3	3	3	2	2	16
Nemščina	3	3	3	3	2	2	16
Francoščina	3	3	3	3	2	2	16
Zgodovina	3	3	3	3	2	2	16
Matematika	3	3	3	3	3	3	18
Prirodoslovje	3	3	3	3	3	3	18
Kemija	—	—	3	3	2	2	10
Fizika	3	3	—	—	3	3	12
Filozofija	—	—	—	—	3	3	6
Skupaj	21	21	21	21	22	22	128
P o p o l d n e							
Pozimi in ob gradnem vremenu poleti (poleti začetek ob 3. uri).							
U r e	Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek	Sobota	Skupaj
2—4	Risanje I. in II. razred	Risanje III. in IV. razred		Risanje V. in VI. razred	Telovadba I. in II. razred		12
4—5	Telovadba I. in II. razred	Telovadba III. in IV. razred		Telovadba V. in VI. razred	Telovadba III. in IV. V. in VI. razred		
Poleti in ob lepem vremenu pozimi (pozimi začetek ob 2. uri).							
3—7	Izprehod ali izlet z ri- sanjem, telo- vadbo in igrama ali z delom v botaničnem vrtu za I. in II. razr.	Enako za III. in IV. razred		Enako za V. in VI. razred			12
	I. razred	II. razred	III. razred	IV. razred	V. razred	VI. razred	Skupaj
Skupno število tedenskih ur	25	25	25	25	26	26	152

II. Neobligatni predmeti.

P r e d m e t	I. razred	II. razred	III. razred	IV. razred	V. razred	VI. razred	Skupaj
Latinščina	—	—	—	3		2	5
Grščina	—	—	—	—	—	3	3
Matematika (višja)	—	—	—	3		2	5
Opisna geometrija	—	—	—	3		2	5
Petje		2			2		4
Gosli	—	—	—	2	2	2	6

nezmožnost bi bila najbrže redka. V slučajih, ki bi jih predlagal šolski zdravnik, bi se dijake oproščalo telovadbe, kakor se to godi že sedaj. Kandidati za ljudskošolske učitelje bi se pa vsekako morali uspešno učiti risanja, telovadbe z igrami in delati v botaničnem vrtu. Ti predmeti bi se poučevali v treh oddelkih po dva in dva razreda skupaj, kar bi bilo mogoče pri malem številu učencev. Vsak razred bi imel prosto pozimi štiri popoldneve, poleti celo pet, da bi jih porabljal za neobligatne predmete in za razvedrilo. Ako odštejemo povprečno dva popoldneva za neobligatne predmete, še vedno ostanejo dva do trije popoldnevi prosti, ne glede na nedeljo, ki mora biti tudi popolnoma prosta in ne, kakor je sedaj, ko domače priprave in naloge jemljejo dijaku še nedeljski čas. Potrebujemo odmora, če hočemo kako stvar dobro prebaviti in si jo temeljito osvojiti. Učitelj teh popoldanskih predmetov bi imel seveda prosto vse dopoldneve.

Ako primerjamo število tedenskih ur te enotne srednje šole z dosedanjim učnim načrtom, vidimo veliko razbremenitev za učence in učitelje. Glavno duševno delo bi se vršilo dopoldne, popoldanski predmeti so bolj v razvedrilo, ker ne zahtevajo toliko duševne energije, zlasti še, ker bi se ob lepem vremenu vršil ves popoldanski pouk zunaj v prirodi. To

bi bila le prijetna izprememba po dopoldanskem znanstvenem delu, ki v nobenem razredu ne presega 24 ur, kar popolnoma odgovarja zahtevam moderne šolske higijene.

Kar se tiče relativno neobligatnih predmetov, bi poučeval petje in glasbo strokovni učitelj popoldanskih predmetov. To so vse praktične stroke, ki se dajo združiti v eni roki. Te predmete bi poučeval posebuo lahko ljudskošolski učitelj, to se pravi: ljudskošolskim učiteljem bi se zlasti na ta način omogočevalo, da postanejo tudi srednješolski učitelji, seveda na podlagi izpita, predpisanega za srednjo šolo. Petje bi se poučevalo v dveh oddelkih po dve uri na teden, pri čemer bi bilo umestno, da se oba oddelka časih združita k skupni pevski vaji. V glasbi sem izbral gosli, ki so najpripravnejše orodje za pevski pouk, ker se dajo prenašati.

Za pouk ostalih relativno neobligatnih predmetov bi moral biti drug strokovni učitelj. Poleg matematike in opisne geometrije za tehnike bi poučeval praktično latinščino in grščino v toliko, v kolikor je res treba za spoznavanje jezika, da imamo v slučaju potrebe ali znanstvenega zanimanja podlago, na kateri moremo zidati. Latinščina in grščina nam nista potrebni zaradi svoje literature, zakaj v kolikor ima ta literatura še dandanes recimo svetovni

pomen, o tem se seznanimo iz dobrih prevodov, kakor to delamo pri modernih literaturah, ki so nam vendar po mišljenju, čuvstvanju in hotenju veliko bližje. Pouk latinščine in grščine naj se vrši zaradi jezikov samih, v kolikor nam more še dandanes pomagati pri stvarni izobrazbi.

Za druge absolutno neobligatne predmete, ki bi se lahko poučevali, kakor stenografija itd., bi morali biti seveda posebni učitelji. Te predmete izpuščam, ker niso v organični zvezi z enotno srednjo šolo, dočim bi bili prejšnji samo relativno neobligatni predmeti bistveni del srednješolske organizacije: od četrtega razreda dalje bi moral vsakdo, ki bi se odločil za visoko šolo, obiskovati za svojo stroko predpisana neobligatna predmeta.

Koliko učiteljev bi bilo torej treba po tem načrtu?

Za dopoldanski pouk bi bilo treba šest učnih oseb, za popoldanski in za relativno neobligatne predmete pa dveh, da bi bilo skupno na vsakem zavodu z ravnateljem vred devet učiteljev, ki tvorijo učiteljski zbor. Razredni učitelji bi imeli po 21 in 22 ur, strokovni učitelj za risanje, telovadbo z igrami in delom v botaničnem vrtu ter za petje in glasbo 22 ur, strokovni učitelj za latinščino, grščino, matematiko in opisno geometrijo za tehnike pa

18 ur. Ta ima nekoliko manj ur, ker je popoldanski znanstveni pouk veliko težji in ker se v teh predmetih, ki bi jih imel on, ne more vršiti pouk zunaj v prirodi. Zato naj ima nekoliko manj ur, ker ne uživa teh ugodnosti kakor njegovi tovariši. Strokovna učitelja bi torej poučevala eden štirikrat po štiri ure in dvakrat po tri, drugi šestkrat po tri ure.

Kar se tiče ravnateljstva, naj v tem oziru dobi srednja šola svojo avtonomijo, kakor jo že ima visoka šola glede rektorjev. Ravnatelj naj se voli od vsega učiteljskega zbora po starosti.

Ravnateljsko leto naj bi bilo nekako častno leto, v katerem bi dotični učitelj prost vsega pouka vodil administrativne posle, učiteljsko knjižnico, uvajal mlajše učitelje v pouk ter vzdrževal red zavoda.

To bi ugodno vplivalo na medsebojno razmerje učiteljskega zbora in ravnatelja, obenem pa bi se s šolsko avtonomijo onemogeli škodljivi strankarsko-politični vplivi, ki nimajo pri kulturnih zavodih ničesar opraviti. Vsakdo bi imel seveda pravico, da častni posel ravnateljstva ali sprejme ali odkloni. Pri izvolitvi strokovnega učitelja, ki je popolnoma enokopraven z drugimi, za ravnatelja bi se moral nastavit namestnik za tisto leto. Pri obolelosti, ali če bi bil učitelj drugače zadržan, ga nadomeščajo ravnatelj in tovariši. Ako traja bolezen

ali zadržek dalj časa ali če je treba vzporednic, potem se zopet nastavljaajo namestniki. Če traja vzporednica določeno dobo, n. pr. tri leta, potem se naj nastavi zanjo stalna učna moč.

Kaj in kako se naj poučuje pri posameznih učnih predmetih? Govorim o strokah, ki se poučujejo dopoldne, ker tvorijo jedro enotne srednje šole.

Pri jezikovnem pouku mora nastopati analitična metoda namesto dosedanje sintetične. To se sicer pri modernih jezikih izvečine že sedaj godi, dočim se latinščina in grščina še vedno poučujeta po starem: najprej slovniska pravila z vsemi podrobnostmi, potem šele čitanje klasikov. To je narobe svet! Najprej so ljudje govorili in pisatelji pisali, potem je šele prišel slovničar, ki je izkušal dognati zakone, po katerih se razvija jezik in s tem je seveda tudi sam vplival na daljši razvoj jezika. Preden ni imel snovi, ki bi jo bil obdeloval, ni mogel ničesar dognati. Zato se mora jezikovni pouk ravnati po tem in na podlagi berila vcepljati učencem temeljne jezikovne zakone.

Pri zgodovinskem pouku naj stopa v ospredje zgodovina domačega naroda, potem šele bližnjih in daljnjih sosedov. V splošnem se naj podaja slika kulturnega in gospodarskega razvoja človeške družbe. V nižjih razredih naj

se seznanja učenec s splošno važnimi fakti na znanstvenem, umetniškem, gospodarskem in političnem polju, v višjih razredih naj se mu podaja sociološka razlaga teh faktov, da bo umeval porajanje in razvijanje, kakor se kaže v različnih panogah kulture: poljedelstva, obrtnosti in trgovine, znanosti in umetnosti, etike in religije, prava in socialnega življenja. Vzporedno z zgodovino se je treba pečati s političnim zemljepisom in narodopisom.

Kar se tiče prirodoslovja, naj stopa v nižjih razredih v ospredje empirično poznavanje domačih rud, rastlin in živali, v višjih razredih pa naj se poučuje biologija, t. j. anatomija in fiziologija rastlin in živali. Podrobnejši učni načrt prirodoslovnih ved bi bil sledeči: V I. in II. razredu v zimskem polletju živalstvo, v letnem polletju rastlinstvo, v III. in IV. razredu v zimskem polletju geologija z mineralogijo, v letnem polletju geologija z geografijo, v V. razredu rastlinstvo in v VI. živalstvo z antropologijo. Pri antropologiji bi bilo treba govoriti o zdravstvu, zlasti pa se znanstveno dotakniti dveh perečih točk, od katerih je odvisno toliko eksistenc: alkoholizma in spolnosti. V tem oziru ima veliko na vesti sedanja šola, stoječa pod vplivom cerkve in države, ki pod krinko versko-nravne vzgoje pušča v nemar najbolj življenska vprašanja. Pouk o

spolnem vprašanju v primerni obliki naj podajata rodovina in šola. Izvir človeške družbe temelji na spolnosti. Ako neče človeška družba uničiti sama sebe, potem je njena prva naloga ta, da poučuje in vzgaja svoje člane o važnosti in pomenu svojega življenskega temelja — spolnosti.

Pouk fizike in kemije naj bo kolikor mogoče tehniška in praktična aplikacija prirodoslovnih ved, čisto teoretiške znanosti spadajo na visoko šolo.

Iz filozofije naj se poučuje v V. razredu po 2 uri na teden psihologija in po 1 uro na teden logika; v VI. razredu po 2 uri na teden zgodovina filozofije in religije ter po 1 uro na teden etika.

Umeva se samo ob sebi, da bi izpremenjenemu učnemu načrtu in izpremenjeni učni metodi morale odgovarjati tudi v tem smislu pisane učne knjige.

VII.

Izobrazba in vzgoja razrednih učiteljev zahteva izpremembo v organizaciji vseučilišč. Vseučilišče ima namen gojiti znanstvo teoretično, obenem pa pripravljati za praktične poklice: za pravnike, zdravnike, učitelje. Sedanji ustroj vseučilišč ne ustreza obojnemu namenu: ali zanemarja eno ali drugo.

Kako temu odpomoči?

V srednjem veku je bila bogoslovna fakulteta središče vseučiliščnemu študiju, ki je dajala smer vsemu znanstvenemu delu. V novi dobi izgublja svoj pomen, ker je postala praktični zavod, ki vzgaja duhovniški naraščaj določene konfesije (katoliške, evangeliške). Zato ne spada več v organizacijo vseučilišča, ki ne more biti konfesionalnega značaja. Čim bolj je padala važnost bogoslovne fakultete, tem bolj je naraščal pomen modroslovne. Tisto mesto, ki ga je imela nekdanj teologija, zavzema zdaj filozofija. Ta preobrat se mora kazati v organizaciji vseučilišč, ako hočemo, da najvišji znanstveni zavod koraka vzporedno s sodobno kulturo.

Modroslovna fakulteta bodi središče vseučiliškemu študiju, ki naj goji teoretično vedo in naj bo na ta način podlaga ostalim fakultetam za praktično aplikacijo teoretične znanosti. Modroslovna fakulteta naj podaja teorijo kot tako v zaokrožen svetovni nazor. Ona naj spaja druge fakultete v celoto, podajajoč jim teoretični temelj za njih praktične stroke. Zato bi se vse teoretične vede drugih fakultet prenesle na modroslovno, ki bi jo moral obiskovati nekoliko let vsak vseučiliščnik, da si osvoji za svojo praktično stroko potrebne teoretične

znanosti. Poleg te čisto teoretične modroslovne fakultete naj se ustanove razne praktične fakultete, ki bi pripravljale za praktične poklice: za pravnike, zdravnike, učitelje. Naš zanima tu fakulteta za učitelje.

Fakulteto, ki vzgaja srednješolske učitelje, imenujemo sedaj modroslovno. Ta izraz ni primeren, kakor je razvidno iz bistva modroslovja ali filozofije. Ta fakulteta bi se morala imenovati šolska ali učiteljska, ker bi bil njen namen vzgajati učiteljski naraščaj srednjih šol.

Dosedanji učni načrt modroslovne fakultete ima to veliko napako, da ni sistematičen. Predavanja so glavno teoretiškega pomena brez ozira na to, da morajo pripravljati tudi za učiteljski stan. Posledica tega je, da akademik ne ve, česa naj bi se pravzaprav lotil. Zato poslušá morebiti vsa mogoča predavanja brez zveze in brez ozira na izpit usposobljenosti. Popolna akademiška svoboda in pestrost velikomestnega življenja, ki se tako kričeče razločujeta od srednješolske discipline, izvabljata dijaka, da pozablja na svojo nalogo, da ne zna rabiti svobode, ker ni bil tega vajen, marveč da jo zlorablja v svojo škodo. Tako izgublja marsikdo leto za letom. Ko dobi absolutorij, tedaj se morebiti še-le spomni, čemu je šel pravzaprav na visoko šolo. V naglici se začne učiti za izpit. Čeprav prebije izkušnjo — tudi

tu igra slučaj veliko ulogo — vendar to ne more biti solidno znanje, ki si ga je vtepel v glavo v zadnjem trenutku. In kaj še-le oni, ki je bil zaradi gmotnih razmer prisiljen, da je takoj po absolutoriju šel službovat brez izpita! Koliko zatajevanja je tu treba, koliko odločne volje in napora, da se tak človek ne izgubi v valovih socialnega življenja! Pri tem pa delodajalec-država ravna z njim bolj kruto in bolj izkoriščevalno nego delodajalec-zasebnik. Vse to dvojno naporno delo, ki ga opravlja, ker so ga gospodarske razmere prisilile k temu, ne velja pri državi nič: ta leta brez izpita so zanj izgubljena, ker se mu ne štejejo pri stalnem nameščenju med službena leta . . .

A tudi za one, ki na višoki šoli ne zane-marjajo svojih dolžnosti vkljub vsem zapeljivostim tega sveta, je državni izpit po dovršenem četrtem letu veliko breme. Opozarjam na množino snovi, ki jo je treba predelati in si jo osvojiti. Vse to naenkrat! To ni možno brez razburjenja, ki postaja dostikrat nevarno za naše duševno in telesno stanje.

Iz vsega tega sledi, da bi bilo treba urediti učni načrt za srednješolske učitelje sistematično, smotreno in uvesti izkušnje na koncu vsakega letnika, kakor se to godi že sedaj pri juristih in medicincih. S tem bi se omejevala dijaška lahkomišljenost in se pridobivalo

solidno znanje. Poleg tega naj že srednja šola s pametno vzgojo navaja mlade ljudi na svobodno življenje, da jim bo svoboda vir radosti, a ne vir nesreče in prokletstva, telesne in duševne pogube. Srednja šola naj tvori prehod na visoko šolo, ki bodi le njeno nadaljevanje in izpopolnjevanje.

Modroslovna fakulteta bi podajala kandidatom učiteljskega stanu teoretično izobrazbo v tistih predmetih, ki bi jih obsegala enotna srednja šola. Praktično svojo usposobljenost in izvežbanost pa bi si pridobivali na takoimenovani šolski ali učiteljski fakulteti, ki bi imela namen, da bi praktično uvajala in vzgajala za učiteljski stan. Glavna njena naloga bi bila torej pedagogika. Doslej se pri srednješolskem učitelju pedagogika, ki naj bi bila njegovo življensko opravilo, skoro čisto zanemarja. Tista kolokvija iz filozofije in pedagogike sta pesek v oči. Zato je treba, da se osnuje praktična, strokovna fakulteta, ki naj pripravlja za učiteljski stan. To bi bila ravno šolska fakulteta.

Ali je pa mogoče, da si osvojimo tisto teoretično znanje, ki ga zahteva enotna srednja šola z uvedbo razrednih učiteljev?

To je mogoče samo v tem slučaju, ako prenesemo težišče izobrazbe in pouka na prirodoslovne vede. To je pa dandanes tudi nujno

in zato se glasi zahteva: N a m e s t o j e z i - k o v n o - o b l i k o s l o v n e n a j s t o p a v o s p r e d j e p r i r o d o s l o v n o - s t v a r n a i z o b r a z b a ! To je punctum saliens, to je ključ, s katerim je mogoče odpreti vrata enotne srednje šole v naznačenem smislu. Drugače ne!

Bilo bi odveč govoriti o pomenu prirodoslovnih ved za moderno življenje, njih veljava in važnost postaja čim dalje bolj znana in priznana. Spoznavanje prirode in vzporedno s tem spoznavanje človeške družbe, to bi morala biti prva umska naloga šolstva, ker v tem tiči vsa izobrazba. Pri vsakem predmetu naletimo na naravne pojave, ki bi jih moral učitelj razlagati. Kako naj to dela, če sam ne ve veliko o tem! Tudi najzagrizenejši klasični jezikoslovec mora priznati, da nudi i pouk jezikoslovja mnogo prilike, kjer bi bilo treba govoriti o prirodoslovju. Poleg tega pa temelje tudi vede, ki nas poučujejo o človeški družbi, na prirodoslovnih znanostih. In dalje: Kdo drugi je poklican, da poučuje filozofijo, n. pr. empirično psihologijo, nego ravno prirodoslovno izobražen učitelj? Pravzaprav ima edino prirodoslovec pravo znanstveno podlago za filozofične stroke. Brez anatomije in fiziologije ni filozofičnega študija! Po dosedanjem učnem načrtu se nahaja filozofija v zvezi z grščino kot glavnim in z la-

tinščno kot postranskim predmetom ali pa z matematiko kot glavnim in s fiziko kot postranskim predmetom. Iz tega vidimo, kako postavlja ta učni načrt celo filozofijo na noge. Zato je pa tudi dandanes pouk logike in psihologije izvečine samo igranje s pojmi in potrata časa.

Prirodoslovno izobražen učitelj je predpogoj, ako naj en sam razredni učitelj uči vse predmete enotne srednje šole, ker edino on je zmožen, da obvlada to delo. S prirodoslovnimi vedami je v zvezi filozofija, nauk o človeški družbi podaja zgodovinski pouk, ki se na temelju sociologije dotika prirodoslovnih znanosti, preostajajo še moderni jeziki ter matematika z geometrijo, in učni načrt enotne srednje šole je dovršen. Pomislimo na to okolnost, da zahteva že sedanji učni načrt od prirodoslovca v primeri z drugimi strokovnjaki jako veliko: zoologijo, botaniko, geologijo z mineralogijo, matematiko in fiziko s kemijo za nižje razrede ter učna jezika slovenščino in nemščino.

Utegnil bi kdo ugovarjati, da bi se na ta način gojilo šarlataustvo, ker bi razredni učitelj nikjer ne bil pravzaprav doma. To se nam le dozdeva na prvi hip. Dandanes je strokovnjaštvo tako specializirano, da si moremo v svoji lastni stroki le pri posameznih partijah

osvojiti res izredno znanje. Učitelj-prirodoslovec n. pr. mora po današnjem učnem načrtu vsaj v enem delu prirodoslovja (v rudništvu, rastlinstvu ali živalstvu) pokazati posebno, odlično znanje. Iz tega sledi, da že današnji učni načrt uvideva in priznava, kako se takozvano strokovno znanje vedno bolj specializira. Enako je tudi pri drugih predmetih. Zato je čisto gotovo, da bi si vsak razredni učitelj osvojil v eni ali v drugi stroki posebno znanje sorazmerno s svojimi zmožnostmi in znanstvenim zanimanjem, ne da bi mu bili pri tem vsi drugi predmeti terra incognita.

Ako se uveljavi sistem razrednih učiteljev s prirodoslovno-stvarno izobrazbo v ospredju, potem je gotovo, da bi se tega učenja lotili zmožnejši ljudje, ki bi se odločili za učiteljski stan iz veselja in notranjega nagona, zakaj vsak ne bi bil za to. S tem bi pa le pridobila pouk in vzgoja. Morebiti bi bilo treba pet let za visoko šolo, da bi dijak z izpitom dovršil svoje študije. Ali bi bila to kakšna škoda? Nasprotno: dobiček. Pridobil bi si solidno znanje in z izkušnjo zapuščal visoko šolo. Dosedanji način nastavljanja brez izpita je zlo, ki ga je treba odstraniti. Bele vrane so dandanes tisti modroslovci, ki prej nego v enem letu po absolutoriju napravijo izpit usposobljenosti. Velika večina rabi vsaj eno leto, navadno pa še več.

Če upoštevamo, da bi enotna srednja šola pripravljala za visokošolske študije bolj smotreno nego sedaj, da bi se odločal za učiteljski stan boljši material in da bi bil visokošolski pouk s prirodoslovnimi vedami v ospredju urejen sistematično z vsakoletnimi izkušnjami: potem, mislim, je dokazana možnost, da si osvojimo teoretično znanje enotne srednje šole z uredbo razrednih učiteljev.

Dočim bi bila torej modroslovna fakulteta čisto teoretični zavod, bi podajala šolska fakulteta praktična navodila, kaj in kako se naj poučuje. Tu bi se morale vršiti praktične vaje in nastopi, ki bi usposobljali za učiteljski stan. Glavni predmet te fakultete bi bila pedagogika z vsemi svojimi pomožnimi vedami. Tu bi bil govor o načelih vzgoje ali o filozofiji vzgoje ter o metodiki in didaktiki poučevanja obče in posameznih učnih predmetov posebej. Ob ravnavati bi se morala zlasti šolska higiena in vprašanje šolske organizacije, šolske zakonodaje in uprave.

To bi obsegala šolska fakulteta. Posebno omenjam pouk o higieni, čigar važnost se že uvideva, ker vse zdravstvene odredbe ostanejo na papirju, ako nima učitelj, duša šole, smisla in potrebne izobrazbe za to. In vendar sta uspešna vzgoja in pouk odvisna od tega, ako pozna učitelj telesni in duševni razvoj človeka.

Poznavanje temeljev fiziologije in psihologije je nujno, ako naj vzgajamo mladino za življenje in ako naj pravično sodimo učne uspehe učencev, da ne ubijamo v njih individualnosti, marveč jo gojimo z ozirom na korist splošnosti. Upoštevajoč razliko v nadarjenosti in sposobnosti za posamezne predmete je treba uveljavljati kompenzacijo in presojeti po celotnem vtisku, o čemer smo že razpravljali pri vprašanju o klasifikaciji. Individualizacija pri vzgoji in pouku je pa zahteva, ki je nemogoča brez poznavanja fiziološkega in psihološkega razvoja človeka. In naloga visoke šole je, da podaja kandidatu za učiteljski stan to prepotrebno znanje.

Ta šolska fakulteta bi izobraževala in vzgajala srednješolske učitelje. Kaj pa je z ljudsko-meščanskimi učitelji? Zanje zahtevamo tudi višjo akademično izobrazbo. Da bi i oni pohajali vseučilišča, to bi bilo mogoče le v tem slučaju, če bi imeli mnogo visokih šol, ker drugače bi bil tak naval, da bi bil vsak pouk popolnoma onemogočen. Na to pa skoro ni misliti, da bi se vseučilišča kmalu tako pomnožila, saj mi Slovenci nimamo niti enega. Ljudsko-meščanskim učiteljem se omogoči akademična izobrazba, ako se dosedanje učiteljske pripravnice izpremene v učiteljske akademije — ali kakor bi se jih že imenovalo — z visokošolskim značajem.

Po dovršeni enotni srednji šoli bi vstopali kandidati za ljudsko-meščanske učitelje v učiteljske akademije, kjer bi študirali recimo dve leti. Učni načrt učiteljskih akademij bi bil podoben onemu šolske fakultete, seveda pri-krojen za ljudsko-meščansko šolo. Zato bi moral obsegati poleg navedenih strok tudi pouk o pravnem in ustavnem življenju ter gospodarstvu, dalje risanje, telovadbo z igrami, petje in glasbo. Pouk bi bil teoretičen in praktičen, urejen sistematično. Ako bi si kdo izmed zmožnejših absolventov hotel pridobiti usposobljenost za srednješolskega učitelja, bi mu ne bilo treba drugega nego pohajati še vseučilišče, da si izpopolni svoje znanje, pri čemer bi se moral glavno pečati s teorijo in bi se mu tako študij okrajšal za par let, ker bi si pedagoško, praktično znanje osvojil izvečine že na učiteljski akademiji. Zlasti za srednješolskega učitelja risanja, telovadbe z igrami, petja in glasbe bi se prav lahko usposobil, prebivši iz teh predmetov dodatni izpit, določen za srednjo šolo. Nadarjenejši pa bi se mogli celo povzpeli za učitelja na učiteljskih akademijah in šolskih fakultetah. Tako bi se omogočevalo, da bi zmožen človek dospel na najvišjo stopnjo. Ves ustroj učiteljskih akademij bi bil visokošolski. Učiteljstvo bi bilo akademično izobraženo in si samo izbiralo vsakoletno svojega voditelja ali rektorja.

VIII.

Kaj je z žensko izobrazbo in vzgojo?

Predvsem se obračam proti dvojni morali, ki je posledica današnjih gospodarskih in kulturnih razmer. Največji lahkoživci pripovedujejo z najsvetejšo resnostjo, da je poklic žene materinstvo. Vprašam: Zakaj se z isto resnostjo ne pripoveduje dečkom, da je njih poklic očetovstvo? Ravno v tem, da se to ne godi, se kaže nadoblast moža nad ženo, ki jo je rodil današnji gospodarski red; sedanja vzgoja, ki sloni na tem gospodarskem redu, pa daje tej nadoblasti vedno novega netiva.

Za kaj gre pri enakopravnosti žene z možem?

Ne gre za to, da bi bila žena vse tisto in ravno tisto kakor mož, marveč gre za to, da se more svobodno razvijati sorazmerno s svojimi telesnimi in duševnimi zmožnostmi. Nič več! Emancipacija žene od moževe nadoblasti pojde roko v roki z emancipacijo moža od gospodarskega reda, ki je rodil njegovo nadoblast nad ženo.

Naloga vzgoje bi morala biti, da pripravlja to osvoboditev, da zbuja naravnejše pojmovanje spolnega življenja, ki je ravno tako vprašanje moža kakor žene. Doslej prevladuje nazor o človeku kot središču vesoljstva, na njegovo

mesto mora priti prirodoslovno-biološki nazor, ki nas uči, da pojmujeemo človeka v zvezi s naravo. Potem odpade tudi metafiziški nazor o spolnem življenju, ki smatra spolnost za nizki in naravnost živalski nagon, kvečjemu za nekakšno nujno zlo, dočim je v resnici naravna funkcija človeškega organizma, ki se seveda ne sme rabiti lahkomišljeno in prezgodaj.

Zato je treba presojati vzgojo z ozirom na obojno mladino, moško in žensko, upoštevajoč pri tem različne funkcije, ki jih imata v človeški družbi mož in žena, toda ne pozabljajoč, da so enako potrebne za dosego skupnega cilja. Ne sme pa zabresti ta vzgoja, da bi iz enostranske premise o nekakšni absolutni nujnosti materinstva onemogočevala ženi usposobljenost za samostojno življenje, h kateremu jo sili današnji gospodarski red in to, prosim, ne samo neomozeno, marveč tudi omoženo, kar velja zlasti za delavske sloje. S tem je tudi dokazano, da i materinstvo, oziroma zakon ni sredstvo, ki bi bilo z njim rešeno žensko vprašanje, ker se ne da ločiti od moškega vprašanja.

Kako površno in neodkritosrčno je danes geslo, da je poklic žene materinstvo! Tista družba, ki razglša to geslo, ne stori skoro ničesar ali vsaj jako malo, da bi pripravljala ženo na ta njen baje najsvetejši poklic.

Ali današnja ženska izobrazba in vzgoja usposoblja ženo za ta njen poklic? Kaj še! Saj to se ne spodobi, da bi žena vedela o tem prej, kakšne so njene fiziološke funkcije, preden je ne izuči fait accompli, dostikrat po mnogih blodnjah in razočaranjih, pretresujočih njeno dušo in telo! Po pravici se 20. stoletje imenuje stoletje otroka in prej, nego govorimo o dolžnostih otrok do staršev, je treba poudarjati dolžnosti, ki jih imajo starši do svojih otrok ne samo, ko so se že rodili, marveč še preden so zagledali luč sveta. Sedaj pa vprašam: Ali daje današnja družba ženi (in isto velja seveda tudi za moža) tak pouk in tako vzgojo, da se zaveda svojih dolžnosti nasproti sebi in svojemu zarodu? Na to odgovarjam: Dokler je družba na stališču, da je za ženo vse dobro; dokler je ne poučuje in ne vzgaja za umevanje najvišjega in najvažnejšega misterija, iz katerega se poraja človeška družba, ki z njim stoji ali pade: dotlej je geslo o svetosti materinstva fraza!*)

Iz teh premis, iz te teoretične podlage izvajamo sedaj praktične zaključke, kar se tiče ženske izobrazbe in vzgoje.

*) O spolnem vprašanju in o spolni vzgoji pri naša izborne članke časopis „Natur und Schule“ (Lipsko in Berlin).

Odstraniti je treba dosedanji dualistični sistem, ki loči spola drug od drugega, da ju poučuje in vzgaja vsakega posebej brez ozira na skupnost. To je enostranska vzgoja, ki zbuja poželjenje in strasti ter daje tako spolnemu nagonu od vsega početka nezdravo smer; zakaj zapomnimo si, da to, kar ni vsakdanje, draži in povzroča radovednost. Nasprotno vpliva skupna vzgoja dečkov in deklic ali koedukacija blažilno, ker kroti strasti, ako mladina še ni popolnoma pokvarjena. Da pa bo vedno manj pokvarjene mladine, zato je dolžnost družbe, da odstranja gmotno in duševno bedo, ki zakrivljata pokvarjenost mladine. Toda ne z miloščino in moralizovanjem, marveč s kulturno in socialno politiko! Poleg tega je treba upoštevati, da nevednost še ni nedolžnost, ampak da je resnična nedolžnost ona, ki spaja jasno spoznanje s trdno zavestjo o dalekosežnosti in veliki odgovornosti spolnega nagona. To se pa doseže s poukom in glavno z vzgojo, ki naj ustvarja dispozicije za prirodno pojmovanje spolnosti. Potrebujemo telesne in duševne dietetike, ki krepí telo in čisti naše naziranje in čuvstvanje ter daje vsemu našemu stremljenju socialno-higiensko smer v soglasju s naravo in etiko, ki se morata ujemati. Pri tem je neizogibni pogoj ta, da se rodovina in šola vzajemno podpirata, da ostala družba ne podira, kar zida šola,

Takoj v ljudski in meščanski šoli naj se skupno vzgajajo dečki in deklice. To je v dobi, ko se spolnost začenja šele pojavljati, zato pa mora higijensko-etični pouk ustvarjati dispozicije, da dobi spolni nagon pripravljena tla, oporo, da ne zaide na neprirodna pota, ki vodijo v propast. Podajati splošno pouk o spolnosti smatram pri tej stopnji za neumestno. Odločno pa obenem zavračam, da se eventualno vprašujoči otroški duši dajejo dvomljivi in lažnjivi odgovori namesto resnice, zavite v primerno obliko, ki bi se prilegala sprejemljivosti mladine v posameznih fazah njenega razvoja. Torej: Na tej stopnji naj šola pripravlja in uvaja dečke in deklice v spolni svet s primerno telesno in duševno vzgojo, ne da bi se direktno dotikala spolnega vprašanja. V posameznih slučajih pa, ko se spolnost že pojavlja, naj šola roko v roki z rodovino vodi spolno vzgojo; zakaj najsubtilnejša navodila v tem vprašanju mora šola brezdvomno prepustiti domu. Tu vidimo, kako važno je za učitelja, da pozna fiziološke in psihološke procese človeškega razvoja, da more ali sam ali v zvezi s šolskim zdravnikom uspešno voditi spolno vzgojo v sporazumu z rodovino.

Po prebiti ljudsko-meščanski šoli nastopaj odločitev. Kdor ostane samo v nadaljevalni šoli, ta naj dobi pri pouku o zdravstvu pojasnila o

spolnosti. Kdor pa gre v enotno srednjo šolo ali v razne strokovne šole (poljedelske, obrtne, trgovske), ta se naj seznanj tu s tem vprašanjem. Mislim, da starost na tej stopnji šolstva omogočuje in naravnost zahteva, da se izpregovori odkrite besede o spolnem življenju. Ta posel bi mogli uspešno vršiti zlasti šolski zdravniki.

Posebej ženski mladini so namenjene gospodinjske šole, urejene krajevnim prilikam primerno, in višje dekliske šole. Vzgajajo naj ženo za zakonsko življenje, podajajoč ji izobrazbo iz domačega gospodarstva, zdravstva in vzgojeslovja; ne smejo pa pri tem zanemarjati onega pouka, ki ga potrebuje žena kot član človeške družbe enako kakor mož brez ozira na spol.

Ženi naj pa bo odprta tudi pot do vseh strokovnih šol, do enotne srednje šole, učiteljskih akademij, vseučilišča itd., da mora doseči isto izobrazbo in si na isti način služiti svoj kruh kakor mož, ako so jo gospodarske razmere prisilile do tega ali ako čuti v sebi zmožnosti in veselje do samostojnega življenja. Tudi tu sta vzgoja in pouk skupna. Čim več moške in ženske mladine bi se oglašalo, tem več bi seveda moralo biti šol.

Pri ženski kakor pri moški vzgoji ne gre za uniformiranje, temveč za individualiziranje,

ki ne duši in ne mori osebnosti, ampak jo goji in krepi. Odstranimo umetno ograjo dualističnega nazora in slepilo dvojne morale, potem postane napredek žene tudi napredek moža in narobe, s tem pa obenem napredek človeške družbe obče.

IX.

Ako hočemo, da se vršita pouk in vzgoja v smislu svobodne šole, potem moramo popolnoma izpremeniti sedanji način šolske organizacije.

Kdo odločuje dandanes o pouku in vzgoji mladine?

Ne učiteljstvo in ne starši, marveč na eni strani zastopniki cerkve, na drugi strani državni birokratizem z zastopniki privilegiranih, imovitih slojev. Ti narekujejo, kaj se naj uči in kako se naj vzgaja; ti podjarmljajo svojim interesom i učiteljstvo i starše. Ne narodna kultura, ne svobodna znanost in človekoljubna pravnost, marveč politični in gospodarski interesi cerkve, države in posestnih slojev odločajo o pouku in vzgoji mladine.

Šolstvo se mora osvoboditi vpliva katerekoli cerkve. Služiti mora samo svobodni vedi in ljudski pravnosti brez ozira na spol, pleme ali rod, imetje in stan, brez ozira na veroizpovedanje. Konfesionalni pouk naj daje dotična

cerkev popolnoma ločeno od šole na stroške onih, ki bi si ga želeli. Naloga šole je, da zbližuje ljudi na podlagi znanosti in npravnosti, ki sta last vsega človeštva, dočim jih konfesionalnost razdvaja in oddaljuje od skupnega cilja: harmonije ljudskosti. Namesto konfesionalnega pouka naj zbuja svobodna šola ob vsaki priliki, ki se ji ponuja, razpoložnja in podaja navodila za npravno življenje, oprta na človeške izkušnosti, ki izvirajo iz higiene in socialnega čuta.

A ne samo od cerkve, tudi od države je treba osvoboditi šolstvo in ga prepustiti posameznim narodom, ker edino na ta način je mogoča narodna kultura. Od heteronomije prehajamo k avtonomiji, zato zahtevamo tudi kulturno in šolsko avtonomijo za vsak narod posebej. Nad svojim šolstvom, nad svojimi kulturnimi potrebami bodi vsak narod sam zase svoj gospodar! To je mogoče doseči tedaj, ako se izpremeni Avstro-Ogrsko v federacijo avtonomnih narodov.

Pri šolstvu je treba ločiti pedagoško-didaktiški del od administrativnega in temu še dodati zdravstveni in tehniški oddelek.

V vseh pedagoško-didaktiških vprašanjih imej prvo in zadnjo besedo učiteljstvo samo. Namesto jurista nastopaj pedagog! Kakor je sodnik v svojem poslovanju odgovoren le svoji

vesti, s katero razlaga zakone in deli pravico: tako bodi učitelj neodvisen pri svojem delu, sam svoj gospodar.

Učiteljstvo vseh stopenj in kategorij naj v zvezi z zastopniki drugih kulturnih inštitucij odloča na svojih zborih ali konferencah (krajnih, okrajnih, okrožnih ali deželnih o vseh vprašanjih vzgoje in pouka: o učnih načrtih, metodah, knjigah, pripomočkih itd. Voli naj izmed sebe kot svoj izvrševalni organ pedagoške odbore ali komisije, ki tvorijo pedagoško-didaktiški oddelek šolskih oblasti. Šolske nadzornike si voli učiteljstvo samo izmed sebe za določeno dobo. Ti nadzorniki niso uradniki, marveč to naj bi bil častni posel kot izraz zaupanja in spoštovanja. Njih naloga je samo pedagoško-didaktiška brez vseh administrativnih opravil. Za svoje poslovanje so odgovorni učiteljstvu, ki na svojih konferencah presoja njih delo. Šolski nadzorniki naj bi bili duševni vodje in svetovalci, nekakšna avtokritika učiteljstva. Oni naj kot načelniki pedagoških komisij pazijo, da se izvršujejo sklepi učiteljskih konferenc. Pri nastavljanju podaja učiteljstvo samo po pedagoških komisijah svoje predloge, ki jih mora šolska oblast uvaževati. Kvalifikacija šolskega nadzornika je javna, učitelj se sme v slučaju potrebe zagovarjati. Avanziranje bodi avtomatično

po službenih letih in zmožnostih. Službeni in disciplinarni red odgovarjaj modernemu naziranju o pravicah in dolžnostih. Učiteljstvo uživaj popolno državljansko svobodo in gmotno neodvisnost.

Šolske oblasti sestojajo iz enakega števila zastopnikov učiteljstva (pedagoške komisije z nadzorniki kot predsedniki) in staršev. Poleg tega so člani šolskih oblasti šolski zdravniki in tehniki, ki jih voli šolska oblast sama (okr. šolski svet za krajui šolski svet itd.). Naloga šolskih oblasti je šolska samouprava. Funkcionarje si volijo iz svoje srede.

Krajni šolski sveti so najnižja šolska oblast. Zastopstvo staršev se voli na podlagi splošne in enake volilne pravice za oba spola s proporcionalnim sistemom. V okrajni šolski svet volijo zastopnike staršev krajni šolski sveti, v okrožni ali deželni šolski svet pa okrajni šolski sveti. Splošno bi se moralo gledati, da bi bilo področje šolskih oblasti kolikor mogoče malo, da bi bila uprava tem uspešnejša. Zlasti bi bilo treba, da bi bila tudi zdravstvena in tehniška stran šolske samouprave kar najbolj izdatna.

Zadnja instanca v vprašanjih narodne kulture in šolstva bodi narodni kulturni svet ali ministrstvo prosvete. Razdeljeno bi bilo v pet sekcij: znanstveno-umetniško, pedagoško-didaktično, administrativno, zdravstveno in

tehniško. Člane sekcij volijo okrožni ali deželni šolski sveti, posamezne sekcije pa same svoje načelnike. Voditelj narodnega kulturnega sveta ali minister prosvete je član parlamentarne vlade, ima najvišjo izvrševalno in nadzorovalno oblast nad vsem šolstvom in celotno narodno kulturo ter je odgovoren zakonodajnemu zboru naroda. Na ta način sta kulturna in šolska avtonomija in samouprava ločeni od politične.

X.

Svobodna šola temelji na avtoriteti vede. Ustvarja ljudi, da se na podlagi narodne kulture dvigajo k ljudskosti, ki ljubi svoje, a pri tem ne zaničuje in ne sovraži tujega. Proti egoizmu in separatizmu poudarja altruizem in solidarnost; proti verskim, narodnim in socialnim, proti političnim, plemenskim in spolnim predsodkom stoji zavarovana pod zaščito svobodne vede in ljudske npravnosti. Ne razdvajati in oddaljevati, marveč zblíževati in združevati; ne slepo verovanje, ampak prepričevanje je njena metoda. Ne strah in nasilje, marveč zaupanje in ljubezen je sredstvo, ki si z njim osvaja srca mladine. Ne lepe besede, ampak živi zgledi in dejanja, ne oblika, temveč stvar, ne poniževanje, kar je človeškega, marveč očiščevanje od živalskega; ne ubijati individualnosti, ampak dvigati jo in smotreno voditi; ne

prikrivati življenja, marveč učiti ga umevati in ekonomiško živeti: to je njena morala. Krepiti smisel za samostojnost, zbujsati samozavest, netiti veselje do dela in življenja, gojiti čut za resnico, pravico in lepoto, utrditi prepričanje o napredku človeštva, da ne izgubimo vere in zaupanja v samega sebe, marveč da moremo polniti vsebino svojega „jaz“ z novim ustvarjajočim jedrom: to je v današnjem času velike socialne krize najvažnejša naloga svobodne šole, ki naj da težko izkušnanemu človeštvu nove vrednosti, nov cilj in smisel vsemu njegovemu dejanju in nehanju...

Svobodna šola v naznačenem načrtu je ideal prihodnosti. Marsikaj sicer lahko uresniči že sedanost, toda eno je gotovo: šele iz razvalin absolutistične cerkve in z njo združene kapitalistično-militaristične države se mora dvigniti v vsem svojem veličastvu ponosna stavba svobodne kulture, ki odreši poedinca in skupnost. Najprej mora pasti nazor, da je obstoj človeške družbe bolje zavarovan v jetnišnicah in kaznilnicah, v prisilnih delavnicah in vojašnicah nego v šoli in kulturi: potem šele na počti človeštvu vstajenja dan.

Akotudi nihče izmed nas, ki stremimo za tem ciljem, ne doživi popolnega uresničenja svojih upov, svojega hotenja in teženja: zavest imamo, da pripravljamo pot. Kdor hoče kam

priiti, mora začeti hoditi. Predvsem pa mora vedeti, kod vodi njegova pot. In kdor si stavi za svoj cilj kulturno osvoboditev človeka, ta si mora biti svest, da taki visoki smotri brez kompromisa niso delo dne, marveč prihodnosti.

2

the

the
the
the

